

дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Л. І. Бондарева. – Київ, 2006. – 22 с.

4. Дутка Г. Я. Фундаменталізація математичної освіти майбутніх економістів : монографія / Г. Дутка ; наук. ред. М. І. Бурда. – К. : УБС НБУ, 2008. – 478 с.

5. Коваль Т. І. Теоретичні та методичні основи професійної підготовки з інформаційних технологій майбутніх менеджерів-економістів : дис. ...доктора пед. наук : 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Т. І. Коваль. – Київ, 2008. – 44 с.

6. Красікова Т. І. Організація навчального процесу у коледжі економічного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Т. І. Красікова. – Харків, 2002. – 22 с.

7. Падалка О. С. Професійно-економічна підготовка майбутніх учителів у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / О. С. Падалка. – Київ, 2009. – 46 с.

8. Петльована Л. Л. Педагогічні основи професійної адаптації студентів-економістів засобами новітніх інформаційних технологій : автореф. дис.

на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Л. Л. Петльована. – Хмельницький, 2008. – 20 с.

9. Самарук Н. М. Професійна спрямованість навчання математичних дисциплін майбутніх економістів на основі міжпредметних зв'язків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Н. М. Самарук. – Тернопіль, 2008. – 22 с.

10. Смілянець О. Г. Підготовка майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю до розв'язування творчих фахових задач засобами інформаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / О. Г. Смілянець. – Вінниця, 2006. – 24 с.

11. Філіппова Л. Л. Педагогічні умови формування інформаційної культури майбутніх фахівців економічного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Л. Л. Філіппова. – Київ, 2011. – 28 с

Дата надходження до редакції: 09.10.2015 р.

УДК 378.015.31:165.242:1

Юлія ЄРМАК,

кандидат педагогічних наук,

асистент кафедри педагогіки і педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО САМОПІЗНАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті представлено результати наукового аналізу, проведеного з метою визначення проблеми професійного самопізнання особистості в процесі фахової підготовки майбутнього вчителя. У ході експерименту встановлено важливість ролі професійного пізнання в процесі становлення педагога. Доведено, що на це впливає ряд факторів: низька мотивація студентського контингенту стосовно навчання; відсутність бажання самопізнання, а отже, і самовдосконалення; недостатній рівень професійних знань і навичок тощо.

Ключові слова: професійне самопізнання, особистість, фахова підготовка, професійна свідомість, самовдосконалення.

В статті представлені результати наукового аналізу, проведеного з метою визначення про-

блеми професійного самопізнання особистості в процесі спеціальної підготовки майбутнього вчителя. В ході експерименту встановлено важливість ролі професійного пізнання в процесі становлення майбутнього вчителя. Доведено, що на це впливає ряд факторів: низька мотивація студентського контингенту к обучению; отсутствие желания самопознания, а следовательно, и самосовершенствования; недостаточный уровень профессиональных знаний и навыков и т.д.

Ключевые слова: профессиональное самопознание, личность, профессиональная подготовка, профессиональное сознание, самосовершенствование.

The article presents the results of scientific analysis conducted to determine the problems of professional self-knowledge of personality in the process of professional

preparation of future teachers in an experimental way. During the experiment it was established the importance of the role of professional knowledge in the process of formation of future teachers. We have proved that it is affected by a number of factors: low motivation of students to learning; the lack of desire of self-knowledge, and therefore self-improvement; insufficient level of professional knowledge and skills, etc.

Key words: *professional self-knowledge, personality, professional training, professional consciousness, self-improvement.*

Постановка проблеми. Важливим пріоритетом сучасної освітньої політики України, детермінованої процесами входження у європейський науковий і освітній простір, є її особистісна орієнтація, що потребує поглиблення гуманістичних засад навчання й виховання молоді, розширення індивідуальної свободи всіх учасників педагогічного процесу, активізації їх творчих, суб'єктивних можливостей. Реалізацію цих стратегічних завдань належить забезпечувати працівникам освітньо-виховної сфери, діяльність яких у сучасних соціально-педагогічних реаліях значно ускладнюється, оскільки істотно оновлюються її цільові, змістові, методичні, технологічні параметри. Відповідно, підвищуються вимоги до педагога як до особистості й професіонала, що передбачає якісно інший рівень сформованості мотиваційної сфери та ціннісних орієнтацій, професійно-педагогічного мислення й технологічної культури, творчого потенціалу й здатності до постійного саморозвитку. Усе це зумовлює необхідність створення в педагогічному ВНЗ умов для професійного самопізнання особистості в процесі фахової підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання професійного самоусвідомлення й самопізнання переплітаються в працях багатьох дослідників. Так, О. Боброва [1] трактує професійно-педагогічну свідомість чи рівень самосвідомості професійно-педагогічних умінь як усвідомлення способів використання знань і досвіду для досягнення цілей педагогічної діяльності. В. Козієв [2] розглядає професійну самосвідомість педагога як складний особистісний механізм, що регулює діяльність учителя, сприяє формуванню професійних якостей і саморозвитку в процесі педагогічної діяльності. Ю. Кулюткін [3] характеризує професійну свідомість як про інстанцію, в якій проходить оцінювання досягнень, планування саморозвитку. У наукових працях М. Боришевського, А. Маркової, Г. Сухобської, В. Шадрикова започатковані спеціальні дослідження регулятивної ролі самопізнання у сфері професійної праці. Самовдосконалення майбутніх фахівців, зокрема й учителя, обґрунтовано в дослідженнях таких авторів, як О. Біла, М. Євтух, Я. Кічук, М. Князян, О. Фрідріх та ін., які одним із важливих складових самовдосконалення називають самопізнання.

Мета роботи – проаналізувати проблему професійного самопізнання особистості в процесі фахової підготовки майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. В новому тлумачному словнику української мови (2008) термін «пізнавати» трактується як «осягати розумом явища об'єктивної дійсності, одержувати істинне уявлення про кого- чи що-небудь; зазнавати на

собі чого-небудь, переживати щось». Ключовими поняттями при цьому є зрозуміння, осягнення, пізнання, самопізнання, упізнання, розпізнання [4, с. 673]. В Українському педагогічному словнику (1997) «самопізнання» визначається як дослідження, пізнання самого себе. Здатність до самопізнання притаманна лише людині; здійснюється за допомогою розуму та нарощується одночасно з розумовим розвитком дитини [5, с. 296]. Близьким за змістом є також поняття «самопостереження» як спостереження за своїми діями, думками, почуттями; метод вивчення психічних процесів, властивостей і станів за допомогою суб'єктивного спостереження за явищами своєї свідомості.

Нами було здійснено опитування молодих викладачів (аспірантів і здобувачів наукових ступенів ХНПУ імені Г. С. Сковороди), які прослухали курс «Педагогіка і психологія вищої школи» (усього 124 особи), стосовно того, що, на їхню думку, є професійним самопізнанням. Відповіді були такими:

– загальний розвиток особистості в професійному руслі, усвідомлення важливості обраної професії та постановка мети, невід'ємна частина педагогічної майстерності, заглиблення людини в її професію, що базується на власному бажанні, зацікавленості або потребах (25,81%);

– усвідомлення професійних цінностей та якостей у процесі самовдосконалення власних потреб та установок, самоусвідомлення себе як професіонала у певній галузі, осмислення свого професійного шляху (чого вже досяг та які цілі поставлено), «розуміння того, чи є я професіоналом, чи рівень моєї професійної компетентності є достатнім», пізнання і розкриття своїх можливостей у тій сфері, яку обрано, виявлення й удосконалення професійних нахилів і талантів, постійне професійне самовдосконалення, виявлення сильних і слабких сторін у професійній діяльності, розуміння причин недоліків, прогалин та організація діяльності щодо їх усунення, пізнання себе як суб'єкта педагогічної діяльності, саморозвиток, особистісно-інвертний аналіз власних професійних якостей, спрямованих на вдосконалення та підвищення професійних компетентностей, реалізація професійних якостей, навичок та вмінь (19,35%);

– феномен людської психіки, що включає компоненти об'єктивного та суб'єктивного характеру (до компонентів об'єктивного характеру відносять престижність професії, її соціальну конкурентоспроможність, а до компонентів суб'єктивного характеру – ставлення особистості до професії, до себе як до професіонала, переживання успіхів та невдач у професійній діяльності) (16,94%);

– здатність оцінити рівень професійних умінь та навичок, а також професійних якостей, якими володіє особистість, самооцінка власних професійних якостей із подальшим плануванням і здійсненням саморозвитку (10,48%);

– прагнення до здобуття знань та втілення цих знань на практиці; самостійна діяльність учителя, спрямована на вдосконалення та поглиблення професійних знань, рівня професійної компетентності; процес оволодіння додатковими методами, прийомами, засобами, важливими для професії, а також методами самовдосконалення, самоаналізу власного педагогічного досвіду та досвіду колег, побудови та корекції «Я»-образу (8,06%);

– один із найважливіших елементів управління навчально-виховним процесом (4,84%).

Студентам першого і другого курсів природничого факультету представлено вище закладу (усього 115 осіб) нами було поставлено запитання «Що таке професійне самопізнання?». Аналіз відповідей засвідчив, що професійне самопізнання майбутні педагоги пов'язують саме із професією вчителя. Проте вони ще недостатньо розуміють суть та механізми професійного самопізнання, значущість його складових.

Самопізнанню сприяє орієнтування майбутніх учителів на образ ідеального учня. На долю сучасного покоління українських вихователів випала важка і відповідальна місія – формування ідеалу українського вихованця, на якого сьогодні впливають процес українського державотворення, демократизація, гуманізація і гуманітаризація національної системи освіти та виховання, стан суспільно-економічного, політичного і духовного життя суспільства, загальнолюдські, національні та конкретні професійні цінності.

Відомий український педагог Г. Ващенко відзначав, що традиційний виховний ідеал людини – це не вишивана сорочка, яку можна зняти, і все ж залишитись українцем. Ідеал людини – це те найкраще, що створив народ у розумінні властивостей людської особистості та її призначення [6].

Виховний ідеал має бути конкретним і сприяти пізнанню вихованцем самого себе, творчій самореалізації. Майбутній вихованець є людиною, яка здатна усвідомлювати пріоритети та інтереси інших людей, орієнтуватися на загальнолюдські цінності, творчо трансформувати суспільний ідеал в особистісний.

Нами було проведено пілотажний експеримент (опитано 294 студенти ВНПЗ), у ході якого з'ясовано фактори, що сприяють чи заважають самопізнанню майбутніх учителів у фаховій підготовці. У ході дослідження студентами початкового факультету ХНПУ ім. Г. С. Сковороди (294 особи, серед яких студенти: I курсу – 63 особи, II курсу – 75, III курсу – 123, IV курсу – 33 особи) був написаний твір з теми «Мій ідеал майбутнього учня» з метою виявлення цілей майбутніх учителів щодо формування образу ідеального учня. Зважаючи на те, що кожна людина неповторна, індивідуальна, неординарна, уявлення майбутніх учителів про ідеальне також різняться.

Особливою тенденцією на сьогодні є впевненість майбутніх учителів у тому, що саме вони, вчителі XXI століття, можуть виховати справжніх людей, якими пишатимуться в майбутньому. Вони вірять в те, що цьому сприятимуть умови і більшість учителів зможуть реалізувати мрію – виховати найкращих дітей, гідних громадян України.

Дискусійними виявилися питання щодо зв'язку ідеалу майбутнього учня з його дисциплінованістю. Ідеалом студентів є учні, які займаються спортом, систематично роблять ранкову зарядку і загартовуються, адже підрастаюче покоління безсумнівно повинне дбати про своє здоров'я. На думку студентів, учневі шкодить байдужість, грубість, безвідповідальність, брутальність, мовчазливість, намагання виділитися, нахальність, схильність до помсти, недисциплінованість, нестриманість, використання нецензурної лексики, упертість та хитрість. Образ ідеального учня студенти розкривають через призму міжособистісних взаємин у педагогічному колективі.

Однією з найважливіших проблем у сучасній школі є демократизація відносин між учителями й учнями. Проте насторожує те, що у 5% студентів спостерігається здатність до авторитарного стилю спілкування зі школярами.

Ідеальний учень навичками спілкування і самовираження вміє критично аналізувати власну поведінку, орієнтуватися на успіх у різноманітних ситуаціях шкільного життя, долати труднощі в навчальній діяльності. Він повинен досягати особистісного зростання через здатність до самовдосконалення, самоаналізу, уміти робити помилки і на них вчитися, вступати в суперечку, але вести її конструктивно, вміти організувати час і все встигати, вміти презентувати себе і результати своєї діяльності, мати власне «Я», особисту думку, що не завжди співпадає з думкою дорослих.

Ідеальний учень – це успішний учень не лише в школі, а й за її межами, котрий встигає отримувати відмінні оцінки і відпочивати. Нами виявлено ставлення студентів до ідеалу як прагнення досягати акме, вершини розвитку. Вони вважають ідеалом щось винятково досконале, таке, що є вищою метою переконань. Ідеальними є довершені, позбавлені недоліків предмети, явища, процеси (ідеальний слух, ідеальна форма, ідеальний вихід із конфліктної ситуації). Учитель також повинен вбачати в кожному зі своїх учнів ідеал, що досконалий в усіх сферах життя і діяльності. Як і інші ідеали, ідеал учня не залишається незмінним. Його завдання полягає в тому, щоб скерувати діяльність дитини в потрібному напрямі на здійснення відповідних змін у самому собі.

Педагогічне завдання студенти вбачають у тому, щоб зробити процес навчання учнів захоплюючим та цікавим. При цьому важливе все: посмішка, доброзичливий тон, мистецтво спілкування, а також майстерність бути справжнім серед своїх учнів. Сформувати ідеальний образ учня студенти пропонують через стимулювання інтересу до змісту навчальних предметів. Крім того, важливим є навчити учня вчитися усе своє життя. Завдання вчителя – сформувати інтерес учнів до свого предмета. Лише у такому випадку учні ніколи не поспішатимуть після дзвінка та з нетерпінням чекатимуть наступної зустрічі.

На думку студентів, у формуванні ідеального учня повинна бути тісна співпраця вчителів і батьків, які займаються вихованням дитини, готують її до школи і проводять з нею багато часу поза навчальним закладом.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, процес професійного самопізнання майбутнього вчителя в процесі фахової підготовки є усвідомленням, співвіднесенням особистістю власних можливостей з вимогами реальної професійної діяльності. На нашу думку, рівень професійного самопізнання впливає на успішність студентів, їх педагогічне самовизначення та дозволяє адекватно оцінити власні можливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Боброва Е. М. Психологические особенности профессионального самопознания студентов педагогического вуза : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. психолог. наук : спец. 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология» /

Е. М. Боброва. – М., 1989. – 23 с.

2. Козиев В. Н. Психологический анализ профессионального самосознания учителя : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология» / В. Н. Козиев. – Л., 1980. – 21 с.

3. Кулюткин Ю. Н. Психологическая природа деятельности педагога / Ю. Н. Кулюткин, Г. С. Сухобская // Теоретическая направленность деятельности педагога. – Л., 1978. – С. 7-10.

4. Новый тлумачний словник української мови : в 3 т. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – Вид. 2-ге, виправл. – К. : Аконіт, 2008. – Т. 3. – 862 с.

5. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.

6. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава, 1994.

Дата надходження до редакції: 01.10.2015 р.

УДК 371.13:37.015

Тетяна КОВБАСЮК,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки, психології
та корекційної освіти
Рівненського ОШПО

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА МІЖСОБИСТІСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЙ

У статті розглянуто різні підходи до визначення понять «професійна компетентність педагога», «комунікативна компетентність». Розкрито сутність та зміст професійно-педагогічної та міжособистісної професійної комунікацій як основи професійного розвитку. З'ясовано основні компоненти та визначено ознаки професійно-педагогічної комунікації. Охарактеризовано рівні готовності педагогів до професійного спілкування.

Ключові слова: професійна компетентність педагога, комунікативна компетентність, професійно-педагогічна та міжособистісна професійна комунікації, компоненти професійно-педагогічної комунікації, рівні професійного спілкування.

В статье рассмотрены различные подходы к определению понятий «профессиональная компетентность педагога», «коммуникативная компетентность». Раскрыта сущность и содержание профессионально-педагогической и межличностной профессиональной коммуникаций как основы профессионального развития. Выявлены основные компоненты и определены признаки профессионально-педагогической коммуникации.

Охарактеризованы уровни готовности педагогов к профессиональному общению.

Ключевые слова: профессиональная компетентность педагога, коммуникативная компетентность, профессионально-педагогическая и межличностная профессиональная коммуникации, компоненты профессионально-педагогической коммуникации, уровни профессионального общения.

The article analyses different approaches to such definitions as professional competence of a teacher and communicative competence. Reveals the essence and content of professional educational and interprofessional communication as the basis of professional development. Clarifies and defines the basic components of professional and educational communication. Characterizes levels of teachers' readiness for professional communication.

Key words: teacher professional competence, communicative competence, professional and interprofessional educational communications, components of professional educational communication, levels of professional communication.